

bolj raslo zanimanje za socialno in kulturno evolucijo, odmevna so bila dela Durkheima, Maussa, Marxa in Engelsa. Raznovrstnost interesov se je razločno pokazala že v letih med obema vojnama, zlasti pa v zadnjih štiridesetih letih (različni evolutivski pristopi, kulturna zgodovina, psihološke usmeritve, fenomenologija). Ne glede na različne teoretske poudarke se zdi, da historičnost ostaja podlaga za vse premisleke. V tem pogledu historična naravnost, ki privzema tudi sodobne netotske pristope proučevanja ljud-

ske kulture, še vedno prispeva tudi k utrjevanju narodne zavesti. Prav po tem, kakor meni R. G. Minnich, se razpozna kot posebna disciplina v širši poljski akademski skupnosti. Ta značilnost povezuje tudi danes različne »etnološke šole« na Poljskem, ki sicer poudarjajo in prakticirajo povezave z različnimi družboslovnimi in humanističnimi vedami in njihovimi sodobnimi metodologijami in teorijami. Prispevki v pričujočem zborniku bolj ali manj odsevajo omenjeno raznovrstnost in enotnost. Vsem je središčni kon-

cept ljudska kultura in/ali njene sociološke manifestacije, ki se jih lotevajo z različnih zornih kotov (Z. Biały se opira na marksistično teorijo družbenega razvoja pri analizi trgovanja, M. Maj navdihuje Maussova razprava o darovanju in družbena razmerja in menjave v podeželski družbi, C. Robotycki semiotično pristopa k zasedbi ladjedelnice v Gdansk, razprava o sosedstvu A. Zambrzyckie - Kunachowicz priteguje načine obravnave iz ruralne in urbane sociologije).

Ingrid Slavec

.....

Wanda Paprocka

KULTURA I TRADYCJA LUDOWA

W POLSKIEJ MYSLI HUMANISTICZNEJ XIX i XX wieku.

Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk; Łódź: Zakład narodowy Im. Ossolinskich: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk (IHKM), 1986. — (Biblioteka Etnografii Polskiej; Nr. 39)

Institut za zgodovino materialne kulture pri Poljski akademiji znanosti že od konca 50. let izdaja zbirko del poljskih etnologov z naslovom Knjižnica poljske etnografije. Med zadnjimi je izšlo delo dr. Wande Paprocke o kulturi in ljudski tradiciji v poljski humanistični misli 19. in 20. stoletja oziroma o položaju in pomenu ljudske kulture v poljski nacionalni kulturi.

Avtorica namreč že v uvodu opozarja, da ima fenomen ljudske kulture v družbenem življenju posebno mesto, vredno proučitve in poučno ne samo za etnologe. Bolj ali manj živega zanimanja, omemb in premišljanja je bila ljudska kultura deležna ne samo v ozko etnografskih oziroma etno-

loških krogih, marveč v nacionalni humanistiki nasploh. Mnenja in sodbe o ljudski kulturi v humanistični misli 19. in 20. stoletja izražajo odnos do kulturnih vrednot, ki so se oblikovale in negovale na podeželju, med kmetstvom. Pozornost poljskih etnologov je mogoče strniti v naslednje glavne probleme: 1. izvir ljudske kulture in njenih sestavnih delov, 2. študij ljudske kulture kot posebnega kulturnega sistema in 3. študij zgodovinskih sprememb in razvoja. V tem okviru je seveda postavljeno vprašanje implicitno vedno navzoče, vendar pogosto premalo poudarjeno in pojasnjeno.

Da bi osvetlila razumevanje ljudske kulture in tradicije v širših nacionalnih okvirih, je avtorica pustila ob robu et-

nološke razprave, ki so bolj ali manj poznane vsem etnologom, in se oprla na besedila drugih znanstvenih disciplin, na revijalne in časopisne objave in leposlovje. V teh besedilih je mogoče prepoznati živahno zanimanje za ljudsko kulturo kot sestavino v razvoju nacionalne kulture v specifičnih poljskih razmerah in tudi spreminjanje odnosa do ljudske kulture.

V dvesto letih je mogoče zaslediti dva nasprotujoča si toka razmišljanja. Prvi v ljudski kulturi vidi vir sodobne kulture naroda: ljudska kultura je v tem okviru izvirna sestavina etnične in nacionalne identitete. Drugi zanikajo pomen ljudske kulture oziroma njenega vsenacionalnega pomena, še navedeno: celo trgajo vse zveze z referencami na ljudski

slog v umetnosti in literaturi.

Avtorica se zlasti ukvarja s prvim razmišljanjem in ob tem išče razloge za kontinuiteto in stabilnost mnogih pogledov in sodb, ki se nanašajo na vrednotenje ljudske kulture, njene izvirnosti, na mnenje o stalnosti ljudske kulture, o lepoti ljudske umetnosti, o povezanosti življenja na podeželju itn. Obravnavan je čas od začetka 19. stoletja do 1940. Za celotno dobo in obravnavano problematiko je bil odločilen prelom 18. in 19. stoletja, ko je Poljska za naslednjih 150 let zgubila samostojnost in bila do leta 1918 razdeljena med Rusijo, Prusijo in Avstrijo. Izguba politične neodvisnosti in boj za nacionalno identiteto sta narekovala zanimanje Poljakov za socialne in nacionalne probleme. To je bil čas, ko so se pisci začeli spogledovati z izvirnimi potezami ljudske kulture.

Sestava dela v dve obširnejši poglavji kaže na naravo historičnih procesov (1. del — razdeljena Poljska do 1918, 2. del — 1919—1939 ali čas druge poljske republike) oblikovanja poljske nacionalne identitete.

V tem okviru so upoštevane miselne podlage naslednjih kulturnih in idejnih tokov — razsvetljenstva, romantike, pozitivizma in nove romantike.

V razsvetljenstvu je bil prvič poudarjen poseben pomen folklorne kot vira za rekonstrukcijo najstarejše zgodovine na eni strani, na drugi strani pa za izobraževanje ljudstva: želja po vednosti v razsvetlenskem duhu je zahtevala poznavanje ljudske kulture — materialne kulture, verovanj, obredov — in usmerjala k miselni

prenovi, v kateri ni bilo več prostora za vraževerje, čarovništvo, magična verovanja itn. Takšno naravnost je Paprocka razbrala iz raziskovalnih programov varšavske družbe za znanost, univerze v Vilnu in iz del znanih poljskih zgodovinarjev. V romantiki je postala ljudska kultura, zlasti pa folklor, sinonim za pravo nacionalno kulturo. Takrat zbrano terensko gradivo, posebej še slovstvena folklorja, je bilo nacionalno pomembno in je dajalo navdih mnogim umetnikom. Spremenjen odnos do kmečke kulture v prvi polovici prejšnjega stoletja je analiziran na podlagi pomembnejših političnih dogodkov in sočasnih družbenih in umetnostnih tokov.

Pozitivizem 19. stoletja je pokazal na novo razmerje med ljudsko in nacionalno kulturo. Ljudska kultura je »organično del nacionalne kulture in ta vraslost je razlog za razkrivanje novih vrednot v ljudski kulturi, zlasti v materialni.

Kljub razločkom med navedenimi premisleki je mogoče najti pomembne konvergence, podobnosti: pozitivistično obzorje oziroma njegovo realistično opazovanje družbenoekonomskega položaja kmetstva je mestoma zelo sorodno razsvetlenskemu. Podobno se novoromantični »nacionalni značaj« opaja pri romantičnem konceptu »duha naroda« ali »duha ljudstva« in ljudska kultura spet dobi status nacionalne kulture. Najopaznejši izraz je v tem času »kreacija nacionalnega sloga« v umetnosti, navdihnjena z vzorci ljudske umetnosti, t.i. »nobilizacija ljudske umetnosti«.

Po letu 1918 se zdi najpomembnejše dejstvo pomen ljudske kulture za razvoj družbene zavesti na podeželju. Prikazano je z zgledi regionalnih in kmečkih gibanj tistega časa. V tem pogledu je »agrarizem« razumeti kot pomembno sestavino načina premišljanja o tradicionalni kulturi, saj je poleg materialnih in umetnostnih vrednot opozarjal tudi na družbene razsežnosti. Načrti delovanja različnih vaških družb in institucij so takrat vsebovali tudi zahtevo po ustreznem mestu ljudske kulture v nacionalni kulturi. Ob tem so npr. »ljudske univerze« in »ljudska gledališča« najbolj krepila družbeno identiteto in zavest o lastnih kulturnih vrednotah med kmetstvom.

Za čas nemške zasedbe med 1939 in 1945 je avtorica pregledala ilegalne časnike in letake, programe bodoče kulturne oživitve in prenove Poljske. Iz teh virov je mogoče razbrati poudarek na ustvarjalni moči kmečkega ljudstva in pomenu ljudske tradicije za ohranitev nacionalne kulture. V tem času so znova postali aktualni mnogi koncepti iz preteklosti, ki so prenovljeni bili izhodišče za številne družbene aktivnosti. Med temi so najpogostejše omenjani: sklicevanje na slovanski izvor Poljakov, poudarjanje izvirno poljskih značilnosti ljudske kulture, problem kompenzacije socialnih krivic, podcenjevanje družbene moči kmetstva.

Zadnje poglavje »Ljudska kultura v prvih povojnih programih razvoja kulture naroda« pravzaprav samo opozarja, da je ljudska kultura funkcionirala podobno kakor v letih med obema vojnama in da je ob

koncu 40. let opazen padec nacionalno zavzete misli 19. stoletja. Neizrečeno ostane napotilo k podrobnemu premisleku in kritiki razmer po drugi svetovni vojni. Delo je zanimiva analiza spreminjanja razumevanja in vrednotenja ljudske kulture, folklo-re, tradicije, kakor se kaže zunaj ozko etnoloških strokovnih okvirov. Slednjim ponuja v refleksijo spoznanja, ki presegajo samozagledanost stroke v svoj pred-

met, v preteklosti pogosto zanjo tako samoumeven in neproblematičen. Kaže torej na prav posebno razmerje med družbenimi in duhovnimi tokovi, v katerih se je konstituirala etnološka veda, in vedo samo. Brez posebnega poudarka razširja polje kritike konceptov ljudska kultura, tradicija, kmetstvo, podeželsko življenje in opozarja na njihovo spremenljivo vsebino, pomen, funkcijo, na možnosti manipulacije,

celo zlorabe. Šele pogled »iz« stroke, na tisto zunanaj nje in čez njo hkrati legitimira pogled »v« njej sami. Govori o relevantnosti tistega, s čimer se tako ali drugače ukvarja, s takšnimi ali drugačnimi spodbudami in razlogi. Potrjuje tudi pri nas priznano prepračanje, da je ljudska kultura v legitimnem polju etnološkega premisleka.

Ingrid Slavec

Borut Brumen

RAZVOJ ETNOLOŠKEGA MUZEALSTVA NA SLOVENSKEM — ZGODOVINA IN MOŽNOSTI RAZVOJA ETNOLOŠKEGA ODDELKA POKRAJINSKEGA MUZEJA V MURSKI SOBOTI
Ljubljana, september 1987, 86 str., ilustr.

Več kot pohvalno je, da se je kolega Borut Brumen, absolvent etnologije lotil v svojem diplomskem delu analize etnološkega muzealstva na Slovenskem in s tem v zvezi zastavil smernice delovanja Pokrajinskega muzeja v Murški Soboti. Pravzaprav je čudno, da smo morali tako dolgo čakati na to. Kot je razvidno tudi iz same naloge, se je v 80. letih etnološko muzealstvo precej razgibalo — od kritike do razstav. Začeli so veti novi vetrovi in vsaj do neke mere odkrili prah s stare, uležane etnološke muzejske prakse.

Borut Brumen je napisal svojo diplomsko nalogo poleg uvoda in zaključka v treh poglavjih: Razvoj etnološke misli na Slovenskem, Etnološki oddelek Pokrajinskega muzeja v Murški Soboti — kronološki prikaz nastajanja zbirke z vidika stroke in Koncept nove etnološke predstavitve Prekmurja

v PM v Murški Soboti. Prvo poglavje »Razvoj etnološke misli na Slovenskem« vsebuje troje podpoglavij: Obdobje 1945—1960, 1960—1980, 1980—1987, v katerih Brumen analitično in kritično ugotavlja spreminjanje metodoloških izhodišč v slovenski etnologiji kot tudi naravno posledico tega — odmeve v etnološkem muzealstvu. Sprva še dokaj šibki in nejasni, a v zadnjih letih kar nekakšna prelomnica, kar dokazujejo razstave, ki jih omenja tudi Brumen. Ob tem je sicer pozabil omeniti še nekatere razstave, npr. Dularjevo Etnološko topografijo občine Črnomelj in lanskoletno razstavo Kruh Mestnega muzeja Ljubljana, ki tudi kažejo na spremembe v muzejski praksi.

V 2. poglavju »Etnološki oddelek Pokrajinskega muzeja v Murški Soboti — kronološki prikaz nastajanja zbirke z vidika stroke« nam Bru-

men predstavi razvoj in dejavnost PM v Murški Soboti, žal pa ugotavlja, da je koncept etnološke zbirke še vedno estetskost, starinskost in idiličnost; seveda je temu primeren tudi obisk muzeja, saj poleg obveznih šolskih in sindikalnih izletov le redko še kdo zaide v muzej. Ob tem se avtor ne loti le vsebine muzejskega dela, temveč tudi organizacijskih slabosti (npr.: muzej je odprt le 2 uri na dan, pomanjkanje tekstovnih komentarjev itd.) ter pravilno ugotavlja premajhno kadrovsko zasedbo, kajti povsem nemogoče je, da bi direktor in etnolog v eni osebi izpolnjeval vse številne in zahtevne naloge kustosa, za katere bi bila potrebna vsaj dva, rajši pa še več ljudi. A to ostajajo le pobojne želje večine delavcev v kulturi.

Zadnje poglavje »Koncept nove etnološke predstavitve Prekmurja v PM v Murški Soboti«